

Par preporuka o organizovanju izbora tokom pandemije KOVIDA-19

januar 2021

Izjava o odricanju od odgovornosti:

Objavljivanje ove publikacije omogućeno je finansijskom podrškom Evropske unije. Sadržaj iste isključiva je odgovornost Demokratije Plus (D+) i ni na koji način ne odražava stavove Evropske unije.

Projekat „Doprinos u pronalaženju prekršaja institucija u javnim nabavkama, u vreme borbe protiv pandemije KOVIDA-19” finansira EU, a realizuje Demokratija Plus (D+).

Svrha

Svrha je ovog kratkog izveštaja da predstavi par dobrih praksi u vezi sa organizovanjem izbora, pozivajući se na iskustva nekolicine zemalja, koje su održale izbore u vreme pandemije. Cilj je da se javnim institucijama da par preporuka, pre svega Centralnoj izbornoj komisiji (CIK), o sprečavanju infekcije građana virusom KOVIDA-19, tokom vanrednih parlamentarnih izbora koji će se održati 14. februara 2021. godine. U tom okviru, dobar primer u tu svrhu jesu vanredni izbori za predsednika opštine Podujevo, održani 29. novembra 2020. godine.

Globalna pandemija izazvana KOVIDOM-19 značajno je uticala na socijalni, ekonomski i politički život svakog pojedinca. Brojne zemlje su primorane da preduzmu mere koje su ograničile osnovne slobode i ljudska prava. Prema statistikama Međunarodnog instituta za demokratiju i izbornu pomoć (eng. IDEA),¹ 75 zemalja koje su planirale da održe izbore su ih odložile, 101 zemlja je izbore održala, dok njih pet planira da održi izbore ove godine. Republika Kosovo je jedna od zemalja koja planira da održi izbore tokom pandemije, naime parlamentarni izbori raspisani su za 14. februar 2021. godine.

Prvi slučajevi KOVIDA-19 pojavili su se na Kosovu 13. marta 2020. godine, a sada je broj aktivnih slučajeva dostigao preko 60.000, od kojih je oko 1.506 osoba izgubilo život. Od ovog dana pa sve do danas, Vlada Kosova je donosila različite odluke, ponekad pooštravajući, a ponekad ublažavajući mere protiv KOVIDA-19, u zavisnosti od epidemiološke situacije koju procenjuje Nacionalni institut za javno zdravlje (NIJZ) pri Ministarstvu zdravlja. Mere aktivne danas podrazumevaju nošenje maske, držanje i upotrebu sredstava za dezinfekciju, održavanje udaljenosti i ograničenje kretanja nakon 21.30 časova, u skladu sa klasifikacijom opština u tri zone. Opštine sa preko 150 aktivnih slučajeva KOVIDA-19 nedeljno potpadaju pod crvenu zonu, opštine sa brojem aktivnih slučajeva KOVIDA-19 u rasponu od 76-149 su deo žute zone, a opštine sa do 75 aktivnih slučajeva nedeljno deo su zelene zone. NIJZ svake nedelje ažurira klasifikaciju opština u ove tri zone, u zavisnosti od broja aktivnih slučajeva registrovanih u svakoj opštini.

Uprkos lošoj situaciji sa pandemijom zabeleženom u ovom periodu, Republika Kosovo će organizovati vanredne parlamentarne izbore 14. februara 2021. godine. Izbori će se održati nakon što je vršilac dužnosti predsednika Kosova, gđa Vjosa Osmani, raspustila Skupštinu Republike Kosovo, odnosno sedmi skupštinski saziv. Ova odluka je doneta nakon što je Ustavni sud doneo presudu kojom je glasanje Skupštine za izbor Hotijeve vlade proglasio nevažećim.²

¹ Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA) 'Global Overview of Covid-19 Impact on Elections'. (2021). Dostupno na [Global overview of COVID-19: Impact on elections | International IDEA](#)

² Ustavni sud, Presuda br. KO95/20. Dostupna na: https://gjk-ks.org/wp-content/uploads/2021/01/ko_95_20_agj_shq.pdf

1. Parlamentarni izbori u Severnoj Makedoniji

Parlamentarni izbori u Severnoj Makedoniji održani su tokom pandemije KOVIDA-19, tačnije 15. jula 2020. Ova zemlja je usvojila nova pravila u izbornom procesu, kako bi sačuvala zdravlje svojih građana. Vredi napomenuti da su parlamentarni izbori u ovoj zemlji održani duž tri dana, kako bi se izbegle gužve birača unutar biračkih centara. Sem toga, ostale mere uključivale su sledeće:

- Lica koja su bila u samoizolaciji ili su trenutno zaražena KOVIDOM-19, imala su mogućnost da glasaju putem opunomoćenika;
- Na dan izbora, pre početka glasanja, svako biračko mesto moralo se provetriti i dezinfikovati;
- Birači su morali da drže odstojanje od 1.5 metara jedan od drugog;
- Birači su bili obavezni da nose maske i dezinfikuju ruke pre i nakon ulaska na biračko mesto;
- Biračima je dozvoljeno da na trenutak skinu masku u trenutku kada su dali na uvid svoju ispravu članu biračkog odbora.³

2. Parlamentarni izbori u Srbiji

Parlamentarni izbori u Srbiji planirani su za 6. maj 2020, ali zbog pandemije KOVIDA-19, izborni proces je odložen do 21. juna iste godine. Mere koje su preduzele državne institucije sastavljene su od sledećih:

- Nošenje maske, rukavica i držanje distance od jednog metra jedan od drugog, bilo je obavezno za sve članove biračkog odbora;
- Na svim biračkim mestima zatraženo je postavljanje postera sa uputstvima o poštovanju mera protiv KOVIDA-19;
- Video zapisi za podizanje svesti i poruke u medijima emitovani su nekoliko dana pre izbora kako bi se birači informisali o njihovim odgovornostima i kako da zaštite svoje zdravlje na izborima tokom pandemije.

³ International Foundation for Electoral System 'Održani posebni izbori i olakšavajuće mere preduzete tokom pandemije KOVIDA-19', (oktobar, 2020). Dostupno na [IFES. 'Featured Elections Held and Mitigating Measures Taken During COVID-19', October 21, 2020](#)

3. Lokalni izbori u Francuskoj

Francuska je bila među prvim zemljama koje su održale izbore nakon izbijanja pandemije virusa KOVID-19. Lokalni izbori u ovoj zemlji održani su u dva kruga, prvi je održan 15. marta 2020, dok je drugi krug održan 28. juna iste godine. Prepoznatljiva karakteristika izbornog procesa u Francuskoj bilo je glasanje putem opunomoćenika, dozvoljeno u oba kruga glasanja. Da bi birač mogao da ima opunomoćenika, jedini kriterijum je bio da podnese zahtev za isto u policijskoj stanici ili prvostepenom sudu. Ostale mere obavezne prema Ministarstvu unutrašnjih poslova bile su:⁴

- Postavljanje prepoznatljivih oznaka na podu, kako bi se osiguralo održavanje propisane distance od jednog metra između birača;
- Od svakog birača zatraženo je da ponese svoju hemijsku olovku od kuće da glasa, kako bi se izbegao kontakt sa predmetima koji bi mogli da šire virus;
- Na svim biračkim mestima postavljeni su posteri o poštovanju mera protiv KOVIDA-19, kako bi bili što sveobuhvatniji;
- Sredstva za dezinfekciju postavljena su na ulazu i izlazu sa svakog biračkog mesta;
- Birači su mogli da skinu masku samo na kratko, tokom procesa identifikacije od strane članova biračkih odbora. U slučaju odbijanja, nije im dozvoljeno da glasaju.

4. Parlamentarni izbori u Južnoj Koreji

Parlamentarni izbori u Južnoj Koreji održani su 15. aprila 2020. Južna Koreja je jedna od zemalja koja je zabeležila uspeh u održavanju izbora tokom pandemije KOVIDA-19. Izbori u ovoj zemlji održani su duž dva dana, kako bi se izbeglo stvaranje gužvi birača na biračkim mestima. Izrađen je „kodeks ponašanja“ birača, koji je nalagao biračima da se ponašaju u skladu sa nekim od sledećih pravila:

- Pre ulaska na biračko mesto, biračima je proveravana telesna temperatura; ako je bila veća od 37 stepeni, osobi je dozvoljeno da glasa na mestu posebno izdvojenom u tu svrhu, a zatim je poslata na testiranje;
- Ako je temperatura bila manja od 37 stepeni, birač je bio obavezan da stavi rukavice pre nego što bi dobio glasački listić, a na izlazu je postojalo posebno mesto za njihovo bacanje, po završetku glasanja;
- Lica koja su trenutno bila zaražena virusom KOVIDA-19 mogla su glasati poštom;
- Vlada je dozvolila biračima koji su bili u samoizolaciji da lično učestvuju na izborima, ali sa mogućnošću glasanja na mestima posebno otvorenim u tu svrhu. Vlada je poslala tekstualne poruke licima u samoizolaciji u kojima ih je pitala o njihovoj spremnosti da glasaju. Svrha istog bila je odgovarajuća priprema za nesmetano odvijanje ovog procesa;

⁴ BBC News 'France's Macron defies coronavirus lockdown with elections', (mart 2020). Dostupno na [France's Macron defies coronavirus lockdown with elections - BBC News](#)

- Članovi biračkih odbora morali su da nose zaštitno odelo i da drže odstojanje od tri metra jedan od drugog.

Izbori u Južnoj Koreji služe kao primer demokratskim zemljama o tome kako ih organizovati u vreme pandemije. Odziv birača na ovim izborima bio je najveći ikada zabeležen u poslednjih dvadeset godina, pošto je glasalo oko 66 procenata (%) birača sa pravom glasa.⁵

Lekcije izvučene iz izbora za predsednika Opštine Podujevo

Izbori za predsednika Opštine Podujevo održani su 29. novembra 2020. godine, nakon ostavke dotadašnjeg predsednika opštine, Agima Velia, koji je imenovan za ministra unutrašnjih poslova u Vladi Kosova. Izbori za ovu opštinu prvobitno su bili raspisani za 15. mart, ali su zbog pandemije odloženi za osam meseci.

Za organizaciju izbora u ovoj opštini, CIK je usvojio Administrativno uputstvo⁶ o merama za sprečavanje širenja KOVIDA-19 za birače i izbornu osoblje na dan izbora. Prema datom uputstvu, neke od mera koje su birači bili dužni da primene bile su:

- Nošenje maske, koja pokriva usta i nos;
- Održavanje fizičke udaljenosti od dva metra između birača, tokom čekanja u redu;
- Dezinfekcija ruku prilikom ulaska na biračko mesto;
- Prilikom davanja isprava na uvid, privremeno uklanjanje maske zarad identifikacije od strane člana biračkog odbora;
- Dezinfekcija ruku na izlasku iz biračkog centra.

Iako poštovanje ovih mera nije bilo potpuno, šef Kancelarije EU na Kosovu, Tomas Szunyog pohvalio je CIK zbog donošenja istih.⁷ Međutim, nakon zatvaranja biračkih mesta u Opštini Podujevo, građani su se okupili kod sedišta Pokreta Samoopredeljenje i Demokratskog saveza Kosova, ne poštujući uopšte uputstva za zaštitu od KOVIDA-19. Policija i političke stranke je trebalo da spreče održavanje ovih skupova nakon izbora i da upute poziv građanima da se ne okupljaju.

Posmatrači ovih izbora takođe su izvestili o nepoštovanju mera koje je CIK doneo na izborima za predsednika Opštine Podujevo. Demokratija na delu (DnD), koja je pratila izborni proces u ovoj opštini, konstatovala je da „kada je reč o sprovođenju mera za sprečavanje širenja pandemije

⁵ Vox 'This is what democracy can look like in a pandemic', (2020). Dostupno na [How South Korea held national elections during the coronavirus pandemic - Vox](#)

⁶ Centralna izborna komisija „Odluka o usvajanju Administrativnog uputstva br. 03/2020 o zaštitnim merama za sprečavanje širenja KOVIDA-19 za birače i izbornu osoblje na dan izbora". (2020). Dostupno na [1154-2020-Vendim-per-miratimin-e-udhezimit-adm-nr-03-2020_17-11-2020_1.pdf \(kqz-ks.org\)](#)

⁷ Reporteri.net 'Nakon izbora održanih u Podujevu, reaguje Kancelarija EU na Kosovu', (novembar, 2020). Dostupno na [Pas zgjedhjeve në Podujevë dhe në veri të Mitrovicës, reagon Zyra e BE-së - Gazeta Online 'Reporteri.net'](#)

KOVIDA-19, DnD smatra da mere i postupci glasanja predviđeni uputstvom CIK-a, nisu ispoštovani u dovoljnoj meri. Uprkos činjenici da je CIK angažovao timove za nadzor primene anti-KOVID mera, koji su bili prisutni u gotovo svim centrima, posmatrači DnD prijavili su delimično poštovanje obaveze adekvatnog nošenja maske. Ovo je prevashodno primećeno među članovima biračkih odbora”.⁸ Prema saopštenju DnD-a, na izborima za predsednika Opštine Podujevo nisu poštovane ni druge mere, poput fizičke distance između birača i članova biračkih odbora, dok je dezinfekcija ruku na ulazu u birački centar mera koja je najmanje poštovana. Što se tiče prostorija u biračkom centru, DnD je identifikovao veliki broj posmatrača u ovim centrima, suprotno odluci CIK-a koja je predviđala samo jednog posmatrača. Prema navodima ove organizacije, „CIK nije iskoristio potrebne kapacitete u smislu prostora potrebnog za glasanje, time što su neki birački centri bili prenatrpani biračima, što je posledično dovelo do nemogućnosti održavanja distance”.⁹

U Opštini Podujevo su mogućnost glasanja imale i osobe koje su bile u samoizolaciji zbog infekcije KOVIDOM-19. U tu svrhu, CIK je doneo još jedno administrativno uputstvo¹⁰ o načinu glasanja osoba zaraženih KOVIDOM-19 u Opštini Podujevo. Prema ovom uputstvu, osobe u samoizolaciji imaju mogućnost da glasaju putem mobilnih timova CIK-a. Prvobitno je Opštinska izborna komisija (OIK) kontaktirala ove osobe kako bi ih obavestila o mogućnosti da glasaju, a upisani su u biračke spiskove u zavisnosti od potvrde lica u samoizolaciji da žele glasaju. Prema rečima portparola CIK-a, OIK u Opštini Podujevo stupio je u kontakt sa građanima sa pravom glasa u Opštini Podujevo koji su u kućnom karantinu zbog pozitivnog testa na KOVID-19. CIK je kontaktirao oko 500 osoba a skoro polovina njih iznela je svoju želju da glasaju putem mobilnih timova.¹¹

Što se tiče glasanja osoba zaraženih KOVIDOM-19 u vreme izbora 14. februara 2021, CIK će identifikovati građane sa pravom glasa koji su pozitivni na KOVID-19. Identifikacija ovih osoba obaviće se u komunikaciji sa institucijama koje upravljaju pandemijom i koje raspoložu spiskovima sa imenima ovih građana / birača. Birači će biti kontaktirani telefonom kako bi im se objasnila usluga glasanja putem mobilnih timova, koju im CIK nudi. Na dan izbora, CIK će na adresu ovih birača (kuće i stanovi) poslati mobilne timove, kako bi im tim putem omogućio da glasaju.¹²

⁸ RTK Live ‘DnD: Mirni izbori ali bez poštovanja anti-kovid mera’, (2020). Dostupno na [DnV: Zgjedhje të qeta por pa respektim të masave anti-covid \(rtklive.com\)](https://www.rtklive.com)

⁹ Ibid.

¹⁰ Centralna izborna komisija „Administrativno uputstvo br. 01/2020 o identifikaciji, potvrđivanju i glasanju osoba koje su zbog pozitivnog testa na KOVID-19 u kućnom karantinu i osoba kojima je izrečena mera samoizolacije’, (2020). Dostupno na [1092-2020-Vendim-per-udhezim_al.pdf \(kqz-ks.org\)](https://www.kqz-ks.org)

¹¹ Razgovor sa Valmirom Elezijem, portparolom Centralne izborne komisije. (Priština, januar 2021)

¹² Ibid.

Preporuke

Za što bolju organizaciju izbornog procesa, posebno na dan izbora 14. februara 2021, Kosovo bi trebalo da sledi dobru praksu drugih zemalja koje su organizovale izbore u vreme pandemije. Neke od mera koje se mogu primeniti na Kosovu na vanrednim izborima za Skupštinu Kosova slede:

CIK-u:

- Smanjiti broj članova biračkih odbora i posmatrača, kako bi se izbeglo stvaranje gužvi u zatvorenim prostorima;
- Produžiti vreme glasanja od 07.00 do 21.00 časa, kako bi se birači rasporedili u dužem vremenskom intervalu;
- Pozvati osobe starije od 65 godina da glasaju u prepodnevnom časovima, dok ostali koji ne moraju glasati pre podne, da glasaju posle podne. Ovo će umanjiti mogućnost širenja virusa kod starije populacije;
- Povećati broj biračkih centara i biračkih mesta kako bi se smanjio broj birača koji posećuju ove centre i onih koji čekaju u redu da glasaju;
- Urediti način glasanja lica u samoizolaciji, angažovanjem mobilnih timova CIK-a, uz podršku osoblja Ministarstva zdravlja, kako bi im se pružila jednaka mogućnost glasanja kao i svim drugim licima;
- Postaviti sredstva za dezinfekciju na ulazu i izlazu sa svakog biračkog mesta;
- Postaviti pleksiglas zaštitne barijere između birača i članova biračkih odbora;
- Dezinfekcija prostorija na svaka tri sata, kao što su: kvake na vratima biračkog mesta, glasačka kabina, glasačka kutija, pečati, sprej, stolovi itd;
- Provetriti biračka mesta na svakih sat vremena, po deset minuta;
- Da bi se održala distanca između birača, potrebno je na podu postaviti znakove obeležavanja, kako bi birači jasno znali gde treba da stoje u redu.

Vladi:

- Da bi se izbeglo okupljanje osoba nakon završetka glasanja, preporučuje se uspostavljanje policijskog časa u celoj zemlji sa početkom od 21.30 časova. Cilj istog je izbegavanje greške koja je s tim u vezi napravljena u Opštini Podujevo.

Biračima:

- Nošenje maski tokom izbornog procesa;
- Birači da ponesu hemijsku olovku od kuće, kako bi se izbeglo dodirivanje istog predmeta od strane velikog broja ljudi;
- Izbegavanje okupljanja i poštovanje distance, dok čekaju u redu da glasaju.

